

NOG MEER SINT-ANTONIUS IN GENT

Luc Devriese, Adrien Brysse

Deze korte bijdrage is bedoeld als aanvulling bij wat in dit tijdschrift verscheen over Sint-Antonius als patroon van de schutters met vuurwapens, en hun imposant gildehuis aan de Sint-Antoniuskaai. Deze ongemeen populaire heilige werd nog elders in het Gentse vereerd. Op Meulestede draagt de parochie en het kerkje aan het zeekanaal zijn naam. Bovendien had hij af te rekenen met een naamgenoot-concurrent in de persoon van Antonius van Padua, een heilige van een heel andere snit. Aan hem werd een kerk in de Heirniswijk gewijd en bovendien, daar heel dichtbij, maar aan de overkant van de Schelde op grondgebied Gentbrugge, nog een kapel.

Sint-Antonius-abt op Meulestede

Naast het schuttershof aan de Sint-Antoniuskaai, waaraan een vorige bijdrage gewijd was, bezit Gent nog een tweede monumentje dat ons herinnert aan de heilige kluizenaar. Het pittoreske parochiekerkje van Meulestede in het oude Gentse havengebied is aan hem toegewijd (afb. 1). De westbouw met toren, mooi uitgendend op het Kanaal, heeft volgens het referentiewerk *Bouwen door de eeuwen heen* (1) een neobarokke inslag. Ons doet het denken aan Hollandse en Engelse kerken en kerkjes. De beruchte Meulesteebrug, die het aldoor hard te verduren krijgt van het zware verkeer, lag vroeger net iets ten zuiden van de kerk (naar de stad toe), zoals op de afb. 2 en 3 goed te zien is.

Op Meulestede tooit men de heilige man met de prestigieuze titel van abt, liever dan hem te vereren als nederige eremijt. Antonius was niet de eerste die tot taak had het simpele kapelletje (afb. 4), later kerkje op Meulestede enig aanzien te bezorgen. Hij volgde er de welbekende ‘Gentse’ heilige Macharius op. Hoe kwam dat zo? Een eerste kapel bouwde men in 1642 aan wat nu het Redersplein is. Ze werd heropgericht in 1731, aangepast in 1865-1867 (1, 4) en stond op Oostakker, buiten het grondgebied van het schependom Gent, alias de ‘Vrijheid van Gent’. Maar kerkelijk gezien was het een ‘succursale’ van de Gentse Sint-Salvatorparochie (parochia Sancti Christi: parochie van de Heilige Christus: ’s Heligs Kersts parochie, door de Gentenaars prachtig vormd tot Seleskest). Onderworpen aan twee ‘heren’ dus: een in tal van op-

Afb. 1. Gezicht op het kerkje van Meulestede vanaf de overzijde van het zeekanaal met nu gedeeltelijk verdwenen omgevende bebouwing. Bemerkt de havenkraan in de achtergrond.

zichten onduidelijke situatie. De Meulestedenaars waren altijd al buitenbeentjes die, als het hen uitkwam, daaruit voordeel wisten te halen.

Oorspronkelijk was de kapel toegewijd aan Sint-Macharius (3), wellicht te verklaren doordat de oudste Seleskestkerk gebouwd was als parochiekerk voor leken naast de Sint-Baafsabdij, waar Macharius sterk vereerd werd. Die oudste kerk, waaraan nog een tegelstructuur bij de Gandastraat herinnert, moest wijken voor de bouw van de dwangburcht in opdracht van Karel V. Ze verhuisde (niet letterlijk) naar de buurt van de Sleepstraat, en werd ‘moederkerk’ van de Meulestedse kapel.

Macharius werd echter in de jaren 1800 van zijn Meulestedse voetstuk gehaald om terug te keren naar de plek waar hij echt ‘thuis’ was, vlak bij de al lang verdwenen abdij. Daar was een aan hem gewijde nieuwe parochie met gloednieuwe kerk tot stand gekomen (1880), veel groter dan het verafgelegen bedehuis aan het Redersplein. Maar het kon niet dat twee kerken in een stad

Afb. 2. Postkaart met vlakke draaibrug iets meer stadwaarts van de kerk. Een bruggenwachter met vlagje, hier tussen een bende Meulestedenaarke, moest ervoor zorgen dat er geen slachtoffers vielen bij het opendraaien. (verz. R. Heughebaert)

dezelfde patroonheilige zouden hebben. Dat zou nijd en afgunst verwekken ... niet al te katholiek. Misschien was het als compensatie voor dit zware verlies dat Meulestede de minstens even krachtige geneesheilige Antonius toegewezen kreeg? In de negentiende en eerste helft van de twintigste eeuw was 'Toontje met het zwijntje' vooral populair als beschermer en genezer van ziekten bij het vee. Zo iemand kwam de Meulestedenaars goed van pas: ze waren fervente kwekers van kleinvee, waaronder een wereldwijd bekende topper onder de konijnenrassen: de Vlaamse Reus (2).

Sint-Antonius van Padua

Naast wat in dit tijdschrift (GT 2018 nr. 6 en 2019 nr. 1) verhaald werd over de destijds zeer populaire geneesheilige Antonius 'van Egypte' of 'de grote', beter bekend als Antonius 'abt' of 'eremijt', en best als 'met het varkentje' was er nog een tweede, bijna even heilige Antonius van Padua, die door zijn talrijke franciscaanse ordebroeders sterk gepromoot werd.

Het was aan deze laatste dat de Antoniuskerk in de Forelstraat toegewijd was (afb. 5). Ook die sint had ook een heel nuttige functie: hij werd 'aanroepen' om zoekgeraakte voorwerpen te helpen vinden. Wanneer deze Antonius, on-

Afb. 3. Postkaart met de brug ongeveer in haar huidige vorm (bouwjaar 1927), maar nog steeds op haar oude plek.

danks vurige gebeden, in gebreke bleef, werd hij ‘gestraft’: zijn meestal plaatsteren beeld, traditioneel met een ‘kindje Jezus’ op de arm, werd omgekeerd in een hoek gezet. Dit is een gebruik dat in Gent (6) en elders bestond. De auteur dezes hoorde het lang geleden uit de mond van een oude West-Vlaamse kwezel... die er zelf wel kon mee lachen, zij het zuinigjes.

En daarmee is onze Antoniuskous nog niet af. Een kerkje, eerder een kapel, aan de Louis Van Houttestraat op Gentbrugge had eveneens de heilige man van Padua als patroon. Dat kon blijkbaar, want Gentbrugge was Gent niet... en is dat nog altijd niet echt. Het werd een kapel in de stereotiep geworden neogotische stijl zoals er in het Vlaamse land tientallen gebouwd werden (afb. 6). We vermelden het hier voor de volledigheid. Nu vormt dat gebouw, samen met bijhorend schooltje en binnentuin, een samenwoonproject ‘De Tuin van Padua’. Cohousing heet dat in het Nederengels, een nieuwe taal die stilaan vorm krijgt, vooral bij onze noorderburen.

Afb. 4. Aquarel uit het Album Callion (eerste helft 19de eeuw, Bib UGent Vliegende Bladen) met een winters gezicht op het oude kapelletje, waarschijnlijk nog toegewijd aan Sint-Macharius. Zo te zien is de oude Sasvevaart nog niet verder uitgegraven tot zeekanaal en moet de afb. dateren uit de eerste helft van de 19de eeuw, vóór 1829.

Geen zwijntjes in Zwijnaarde

Aan het slot van dit Antoniusverhaal, moet nog iets verteld over de naam van het dorp Zwijnaarde, nu Gentse deelgemeente (oudste vermelding, 1088: Suinarda) aan de Schelde stroomopwaarts van Gent. Die is samengesteld uit 'zwijn' (in het westelijk Vlaams zwin, swin, zwen, sven): natuurlijke geul in buitendijkse gronden, of ook waterloop in het algemeen, en 'aarde': hoge oever aan de buitenzijde van een meander, vandaar ook aanlegplaats (5).

Afb. 5. Sint-Antonius van Paduakerk in de Forelstraat (Heirnis). Foto 2018.

Afb. 6. Kapel toegewijd aan Sint-Antonius van Padua in de Louis Van Houttestraat, Gentbrugge (DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg, jaartal niet gekend).

Literatuur

- 1 Bogaert, C., Lanclus, K., Verbeeck, M. (1983). *Inventaris van het Cultuurbezit in België. Stad Gent*, deel 4nC, p. 264-266.
- 2 Devriese, L. (2015). Konijntjes in de warande, lamprei in de abdij. Hoe het konijn bij ons verspreid werd. In: *Van Mensen en Dingen*, jg. 13 nr. 2, p. 69-78.
- 3 Fallot de Beaumont, E. (1807). *Recueil de quelques Brefs Pontificaux et de toutes les Lettres Pastorales, Tableau des Eglises paroissiales, succursales, etc.* p. 124-125.
- 4 Heins, M. (1916-1920). *Gand, sa Vie et ses Institutions*, deel II, p. 527.
- 5 Kempeneers, P., Leenders, K., Mennen, V., Van Durme, L. (2018). *De Vlaamse Waternamen. Deel II. De provincies West- en Oost-Vlaanderen*. Peeters, Leuven, p. 475-477.
- 6 Van Doorne, G. (2016). *Het Patershol Gent. Eigenwijs. Springlevend*, Snoeck / Dekenij Patershol, p. 127-128.